

РОЗДІЛ III. СУДОУСТРІЙ; ПРОКУРАТУРА ТА АДВОКАТУРА

УДК 340.1

DOI <https://doi.org/10.26661/2786-5649-2023-1-05>

ПРАВОРЕАЛІЗАЦІЙНІ АНОМАЛІЇ ПРАКТИКИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ

Чувакова Г. М.

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри загальної теорії права та держави
Національний університет «Одеська юридична академія»
вул. Фонтанська дорога, 23, Одеса, Україна
orcid.org/0000-0001-6380-1233
chuvakovaa@gmail.com

Ключові слова: аномалії правозастосування, Європейський суд з прав людини, українська правова система, судові рішення, довіра до судової системи, контроль за дотриманням стандартів ЄСПЛ, рівень дотримання рішень ЄСПЛ, ефективно виконання рішень.

У даній роботі розглядається тема аномалій правозастосовчої практики Європейського суду з прав людини в контексті української правової системи. Аномалії у правозастосуванні можуть мати серйозний вплив на справедливість і достовірність судових рішень, порушуючи довіру до судової системи та обмежуючи захист прав людини. Причини виникнення аномалій можуть бути різноманітними. Серед них варто відзначити недостатню кваліфікацію суддів, вплив зовнішніх політичних чинників на судові рішення, зловживання владою та корупцію. Ці причини створюють небезпеку для забезпечення справедливого судочинства та виконання рішень ЄСПЛ. Наслідки аномалій правозастосування ЄСПЛ в Україні можуть бути серйозними. Вони підіривають довіру громадян до судової системи, створюють небезпеку невиконання рішень суду, порушують принцип верховенства права і можуть призвести до порушення прав людини. Для боротьби з аномаліями правозастосовчої практики ЄСПЛ в Україні необхідна національна стратегія, що передбачає вдосконалення законодавства, підвищення професійної компетентності суддів, забезпечення незалежності судів та зміцнення механізмів виконання рішень суду. Застосування ефективних заходів з боротьби з аномаліями правозастосовчої практики ЄСПЛ в Україні є критично важливим для забезпечення справедливості та захисту прав людини. Це вимагає спільних зусиль уряду, судової системи, правозахисних організацій та громадськості. Необхідно розробити та впровадити механізми контролю за дотриманням стандартів ЄСПЛ, забезпечити належну підготовку та навчання суддів та інших учасників правосуддя, а також зміцнити механізми відповідальності за порушення прав людини. Ефективність заходів з боротьби з аномаліями правозастосовчої практики ЄСПЛ в Україні повинна бути оцінювана на основі кількох показників. Серед них – зменшення кількості скарг до ЄСПЛ щодо порушення прав українських громадян, підвищення рівня дотримання рішень ЄСПЛ та забезпечення їх ефективного виконання, зміцнення довіри громадян до судової системи та підвищення рівня правозахисного захисту. Подолання аномалій правозастосовчої практики ЄСПЛ в Україні є складним завданням, яке вимагає системного підходу та планової роботи з усунення виявлених проблем. Це також може знадобитися підтримка міжнародних партнерів та співпраця з іншими державами, що стикалися з подібними проблемами. Тільки шляхом впровадження

ефективних реформ та забезпечення дотримання міжнародних стандартів можна досягти покращення правозастосування в Україні та забезпечити повагу до прав людини.

LAW ENFORCEMENT ANOMALIES IN THE PRACTICE OF THE EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS

Chuvakova H. M.

Candidate of Law,

Associate Professor at the Department of General Theory of Law and the State

National University "Odesa Law Academy"

Fontanska doroha str., 23, Odesa, Ukraine

orcid.org/0000-0001-6380-1233

chuvakovaa@gmail.com

Key words: *law enforcement anomalies, European Court of Human Rights, Ukrainian legal system, court decisions, trust in the judicial system, qualifications of judges, control over compliance with ECtHR standards, level of compliance with ECtHR decisions, effective execution of decisions.*

This work examines the topic of anomalies in the law enforcement practice of the European Court of Human Rights in the context of the Ukrainian legal system. Anomalies in law enforcement can seriously impact the fairness and credibility of judicial decisions, undermining trust in the judicial system and limiting the protection of human rights. The causes of anomalies can be various. Among them, it is worth noting the insufficient qualifications of judges, the influence of external political factors on court decisions, abuse of power, and corruption. These reasons create a danger to ensuring a fair trial and the implementation of ECtHR decisions. The consequences of anomalies in the application of the ECHR in Ukraine can be serious. They undermine citizens' trust in the judicial system, create a danger of non-execution of court decisions, violate the principle of the rule of law, and may lead to human rights violations. To combat the anomalies of the law enforcement practice of the ECtHR in Ukraine, a national strategy is needed, which provides for the improvement of the legislation, the improvement of the professional competence of judges, ensuring the independence of the courts and strengthening the mechanisms for the execution of court decisions. The application of effective measures to combat the anomalies of the ECtHR's law enforcement practice in Ukraine is critically important for ensuring justice and protecting human rights. This requires the joint efforts of the government, the judiciary, human rights organizations, and the public. It is necessary to develop and implement mechanisms for monitoring compliance with the standards of the ECHR, ensure proper training and education of judges and other members of the justice system, as well as strengthen mechanisms of responsibility for human rights violations. The effectiveness of measures to combat the anomalies of the ECtHR's law enforcement practice in Ukraine should be evaluated based on several indicators. Among them are a decrease in the number of complaints to the ECtHR regarding violations of the rights of Ukrainian citizens, an increase in the level of compliance with ECtHR decisions and ensuring their effective implementation, a strengthening of citizens' trust in the judicial system, and an increase in the level of human rights protection. Overcoming the anomalies of the law enforcement practice of the ECHR in Ukraine is a difficult task that requires a systematic approach and planned work to eliminate the identified problems. It may also require the support of international partners and cooperation with other states that have faced similar problems. Only through the implementation of effective reforms and ensuring compliance with international standards can the improvement of law enforcement in Ukraine and respect for human rights be achieved.

Вступ. Аномалії правозастосовчої практики Європейського суду з прав людини в Україні є актуальною темою, яка становить значний виклик для української правової системи. ЄСПЛ визнається авторитетним міжнародним органом, який має за мету захист прав і свобод людини в Європі. Однак, існують випадки, коли рішення, прийняті ЄСПЛ щодо справ, пов'язаних з Україною, стикаються з аномаліями у їх правозастосуванні. Аномалії у правозастосуванні можуть мати серйозний вплив на справедливість і достовірність судових рішень, порушуючи довіру до судової системи та обмежуючи захист прав людини. Ці аномалії можуть включати незадовільну якість судових рішень, порушення процедурних норм, невиконання рішень суду та інші негативні явища, які протирічать принципам справедливого судочинства. Застосування ефективних заходів з боротьби з аномаліями правозастосовчої практики ЄСПЛ в Україні є критично важливим для забезпечення справедливості та захисту прав людини. Це вимагає спільних зусиль уряду, судової системи, правозахисних організацій та громадськості. Необхідно розробити та впровадити механізми контролю за дотриманням стандартів ЄСПЛ, забезпечити належну підготовку та навчання суддів та інших учасників правосуддя, а також зміцнити механізми відповідальності за порушення прав людини.

Виклад основного матеріалу. Правозастосовча практика Європейського суду з прав людини (ЄСПЛ) в Україні є важливим аспектом захисту прав людини та додержання міжнародних стандартів у країні. ЄСПЛ є найвищим судовим органом з прав людини в Європі, до компетенції якого входить розгляд скарг громадян на порушення їх прав у державах-членах Ради Європи, до якої входить і Україна [2]. Проте, аномалії виникають і в правозастосовчій практиці ЄСПЛ в Україні.

Аномалії – це незвичайні або непередбачувані ситуації, які виникають під час втілення або виконання правових норм, політик або програм. Вони можуть мати різні причини і впливати на різні аспекти, такі як виконання законодавства, забезпечення прав та свобод громадян, дотримання принципів державного управління тощо [5]. Однією з основних причин аномалій у правореалізації є недосконалість або нечіткість самого законодавства. Недостатня ясність або відсутність конкретизації норм можуть призводити до різних тлумачень та виконання закону, що породжує непередбачені результати або протиріччя. Крім того, політичні, економічні та соціальні фактори також можуть створювати аномалії у правореалізації. Наприклад, політичний тиск або корупція можуть спричиняти некоректне застосування законів або невиконання їх з боку відповідних інституцій. Економічні фактори, такі як недо-

статня фінансова підтримка або недоступність ресурсів, можуть перешкоджати ефективній правореалізації. Крім того, суспільні та культурні зміни можуть призводити до аномалій у правореалізації. Законодавство може залишатися недостатньо адаптованим до нових реалій, що призводить до прогалин у правовій системі та нездатності задовольнити сучасні потреби суспільства. Також важливим чинником є імплементація та забезпечення дотримання законів і політик [8]. Якщо відповідні інституції не забезпечують ефективного контролю, нагляду та санкцій, можуть виникати аномалії у правореалізації. Недостатня кваліфікація, корупція або політичний вплив на роботу правоохоронних органів також можуть породжувати неправомірні або несправедливі рішення.

Важливо відзначити, що аномалії у правозастосовчій практиці Європейського суду з прав людини (ЄСПЛ) в Україні не обов'язково є проблемою, а можуть послужити стимулом для вдосконалення законодавства та механізмів його реалізації. Україна, як учасник ЄСПЛ, має зобов'язання дотримуватись стандартів, встановлених Європейським судом з прав людини [7]. Рішення, прийняті ЄСПЛ, можуть виявляти недоліки або невідповідності українського законодавства та його застосування до міжнародних стандартів прав людини. Це може стати приводом для розгляду та внесення змін у внутрішнє законодавство, щоб забезпечити його відповідність міжнародним нормам. Рішення ЄСПЛ також можуть надати важливі орієнтири щодо вдосконалення механізмів правозастосування в Україні [1]. Вони можуть показати, які аспекти правозастосування потребують поліпшення, наприклад, у сфері доступу до судової системи, незалежності суддів, рівня процесуальних гарантій тощо. Це дає можливість органам влади, законодавчим органам та правовим експертам зосередитися на удосконаленні правової системи та забезпеченні виконання рішень ЄСПЛ. Значення важливості таких аномалій може сприяти підвищенню уваги до правозастосування та правової реформи в Україні [12]. Це може покращити якість законодавства, забезпечити дотримання прав людини та зміцнити довіру до правової системи як внутрішньо, так і на міжнародному рівні. Враховуючи рішення ЄСПЛ і використовуючи їх як цінний інструмент для покращення правозастосування, Україна може просунути вперед у реалізації своїх зобов'язань щодо захисту прав людини та забезпечення справедливості.

У контексті правозастосовчої практики ЄСПЛ в Україні, спостерігаються певні аномалії, які можуть впливати на ефективність захисту прав людини та дотримання міжнародних стандартів. Деякі з них включають:

Затягування строків розгляду справ. Один з основних недоліків полягає у тривалому часі розгляду справи від подання скарги до отримання рішення. Це може ускладнювати доступ громадян до справедливого правосуддя та порушувати їх права.

Яскравим прикладом є справа "Юрій Миколайович Іванов проти України". У даній справі Юрій Миколайович Іванов подав скаргу до ЄСПЛ щодо порушення його прав українськими органами. Іванов Ю.М. стверджував, що його права на свободу та особисту недоторканість були порушені під час арешту і утримання під вартою в Україні. Він також заявляв про недостатність справедливого судового розгляду своєї справи та незаконність засудження. Після розгляду справи, ЄСПЛ видав рішення, в якому визнав порушення прав Юрія Миколайовича Іванова. Суд визначив, що арешт та утримання під вартою не були обґрунтованими та суперечили принципам права. Також були виявлені недоліки у судовому процесі, що порушило право на справедливий суд. У своєму рішенні ЄСПЛ вказав на необхідність компенсації Юрію Миколайовичу Іванову та рекомендував Україні вжити заходів для вдосконалення правозастосовчої системи та забезпечення дотримання прав людини в подібних ситуаціях [10]. Ця справа є прикладом того, як громадяни України можуть звертатися до ЄСПЛ та отримувати рішення, що визнають порушення їх прав та рекомендації щодо подальших дій для усунення таких порушень.

Наступним є недостатня ефективність виконання рішень. Незважаючи на прийняття позитивних рішень щодо порушень прав людини, часто виникають труднощі у реалізації цих рішень на практиці. Недостатня спроможність українських органів забезпечити ефективне виконання рішень може підірвати довіру громадян до правосуддя та підпорядкованість України міжнародним нормам [11].

Також, однією з аномалій є вплив політичних чинників. Існує ризик впливу політичних чинників на рішення ЄСПЛ через тиск або недостатню незалежність суддів. Політичний контекст може впливати на обґрунтування рішень ЄСПЛ та призводити до ситуацій, коли права людини не отримують належного захисту.

Останнім є недостатня співпраця з ЄСПЛ. Важливим аспектом вдосконалення правозастосовчої практики ЄСПЛ в Україні є покращення співпраці між українськими органами та ЄСПЛ. Діалог та обмін інформацією між сторонами можуть сприяти вирішенню проблем та уникненню можливих аномалій у правозастосуванні [3].

У сучасному контексті вдосконалення процесу імплементації правозастосовчої практики ЄСПЛ в Україні важливо звернути увагу на кілька ключових аспектів:

Забезпечення незалежності суддів. Незалежність суддів є основною передумовою справедливого правосуддя. Важливо зміцнювати незалежність суддівського корпусу шляхом забезпечення стабільного фінансування, вдосконалення процедури призначення та забезпечення суддям необхідних гарантій безпеки та недоторканості [6].

Вдосконалення правової освіти та підготовки суддів. Забезпечення високого рівня професійної підготовки та постійного навчання суддів має вирішальне значення. Розширення програми правової освіти, залучення міжнародних експертів та створення спеціалізованих навчальних центрів сприятимуть підвищенню кваліфікації суддів та забезпеченню їх глибокого розуміння міжнародних стандартів.

Забезпечення доступу до правосуддя. Для ефективності правозастосовчої практики важливо забезпечити доступ громадян до справедливого правосуддя. Це включає забезпечення доступності правової допомоги, зменшення фінансових та процесуальних бар'єрів, а також інформаційну кампанію щодо прав та можливостей захисту [4].

Співпраця з міжнародними експертами. Співпраця з міжнародними експертами та органами з метою обміну досвідом та надання консультативної підтримки є важливим елементом вдосконалення правозастосовчої практики. Проведення спільних семінарів, тренінгів та стажувань сприятимуть взаємному збагаченню та підвищенню якості роботи судів.

Систематичний аналіз. Проведення систематичного аналізу правозастосовчої практики, виявлення недоліків та розроблення механізмів їх усунення є необхідним кроком. Регулярні огляди судових рішень, внесення змін у законодавство та практику сприятимуть постійному вдосконаленню правозастосування [9].

Для вдосконалення правозастосовчої практики ЄСПЛ в Україні необхідно приділяти увагу зазначеним шляхам. Це сприятиме забезпеченню ефективного захисту прав людини, зміцненню довіри до правової системи та відповідності міжнародним стандартам.

Висновки. У висновку, можна зазначити, що аномалії в правозастосовчій практиці ЄСПЛ в Україні мають негативний вплив на забезпечення справедливості, прав і свобод громадян, а також підіривають довіру до судової системи. Ці аномалії можуть виникати з різних причин, включаючи невиконання рішень суду, порушення процедур розгляду справ, недостатню ефективність заходів з боротьби з порушеннями та інші фактори. Важливо вжити необхідні заходи для протидії аномаліям правозастосовчої практики ЄСПЛ в Україні. Це може включати вдосконалення законодавства, реформування судової сис-

теми, надання достатніх ресурсів та підвищення кваліфікації суддів, зміцнення механізмів контролю за виконанням рішень суду, підвищення обізнаності громадськості про їх права та механізми захисту. Судові рішення ЄСПЛ мають важливу роль у міжнародному праві та впливають на правозастосування в державах-учасниках. Вони створюють прецеденти та встановлюють стандарти, які держави повинні дотримуватися у забезпеченні прав людини. Ефективне виконання рішень ЄСПЛ є важливим кроком у підвищенні довіри до судової системи та забезпеченні справедливості. З метою подолання аномалій правозастосовчої практики ЄСПЛ в Україні необ-

хідна спільна праця державних органів, судової системи, правозахисних організацій та громадськості. Тільки шляхом впровадження ефективних заходів, спрямованих на усунення аномалій, можна досягти покращення правозастосування в Україні та забезпечити виконання стандартів ЄСПЛ. Аномалії правозастосовчої практики ЄСПЛ в Україні вимагають комплексного підходу та системних зусиль з боку уряду, судової системи, правозахисних організацій та громадськості. Тільки шляхом спільних зусиль можна створити ефективну та надійну систему правосуддя, яка гарантує дотримання прав людини та реалізацію стандартів ЄСПЛ.

ЛІТЕРАТУРА

1. Горобець Н. С., Лелека С. С. Обов'язковість застосування судами України практики Європейського суду з прав людини як джерела права. *Київський часопис права*. 2023. №1. URL: <http://kyivchasprava.kneu.in.ua/index.php/kyivchasprava/article/view/302>
2. Завгородній В. А. Вплив практики Європейського суду з прав людини на правозастосовну діяльність в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2017. № 5. URL: http://www.lsej.org.ua/5_2017/5_2017.pdf
3. Кернз В. Вступ до права Європейського Союзу. Київ : Знання КОО, 2002. С. 104–110.
4. Козюбра М. І. Судова правотворчість : аномалія чи іманентна властивість правосуддя. *Право України*. 2016. № 10. URL: https://pravoua.com.ua/ua/store/pravoukr/pravo_ukr_10_16/Koziubra_M_2016_10/
5. Креативність загальнотеоретичної юриспруденції : монографія / [Ю. М. Оборотов, В. В. Завальнюк, В. В. Дудченко та ін.]; за ред. Ю. М. Оборотова. Одеса : Фенікс, 2015. 488 с. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/handle/11300/3295>
6. Линник О. А. Судова правотворчість як важлива гарантія захисту прав людини. *Альманах права*. 2020. № 11. URL: <http://almanahprava.org.ua/files/almanac-of-law.-volume-11-2020.pdf>
7. Опришко В. Ф. Право Європейського Союзу. Загальна частина. Київ : КНЕУ, 2002. 458 с.
8. Павлюковець Т. Роль та місце рішень ЄСПЛ в українській судовій системі. *Юридична газета*. 2020. № 22(728). URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/sudova-praktika/rol-ta-misce-rishen-espl-v-ukrayinskiy-sudoviy-sistemi.html>
9. Рєзнікова В. В., Щербина В. С. Шляхи вдосконалення механізмів забезпечення єдності судової практики в сучасних реаліях. *Юридична Україна*. 2019. № 12. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/urykr_2019_12_12
10. Справа «Юрій Миколайович Іванов проти України» від 15.10.2009 №40450/04. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_479#Text
11. Фулей Т.І. Застосування практики Європейського суду з прав людини при здійсненні правосуддя: Науково-методичний посібник для суддів. 2-ге вид. випр., допов. К., 2015. 208 с. URL: <https://www.osce.org/files/f/documents/4/7/232716.pdf>
12. Чувакова Г.М. Деякі аспекти правових аномалій. *Lex Portus*. 2017. № 3(5). URL: <http://dspace.onua.edu.ua/handle/11300/8676>

REFERENCES

1. Horobets N. S., & Lel'ka, S. S. (2023). Oboviazkovist zastosuvannia sudamy Ukrainy praktyky Yevropeiskoho sudu z prav liudyny yak dzherela prava. [Obligatory Application of the European Court of Human Rights Practice by the Courts of Ukraine as a Source of Law]. *Kyivskiy chasopys prava*, 1. [in Ukrainian]. Retrieved from <http://kyivchasprava.kneu.in.ua/index.php/kyivchasprava/article/view/302>
2. Zavgorodniy, V. A. (2017). Vplyv praktyky Yevropeiskoho sudu z prav liudyny na pravozastosovnu diialnist v Ukraini [The Impact of the European Court of Human Rights' Practice on Legal Application in Ukraine]. *Yurydychnyi naukovyi elektronnyi zhurnal*, 5. [in Ukrainian]. Retrieved from http://www.lsej.org.ua/5_2017/5_2017.pdf
3. Kerns, V. (2002). Vstup do prava Yevropeiskoho Soiuzu [Introduction to European Union Law]. Kyiv : Znannia KOO. pp. 104-110. [in Ukrainian].
4. Kozyubra, M. I. (2016). Sudova pravotvorchist : anomalii chy imanentna vlastyvist pravosuddia [Judicial Law-Making: An Anomaly or Inherent Characteristic of Justice]. *Pravo Ukrainy*, 10. [in Ukrainian]. Retrieved from https://pravoua.com.ua/ua/store/pravoukr/pravo_ukr_10_16/Koziubra_M_2016_10/

5. Oborotov, Y. M., Zavalnyuk, V. V., Dudchenko, V. V., et al. (Eds.). (2015). *Kreatyvnist' zahalnoteoretychnoyi yurysprudentsiyi: monohrafiya* [Creativity of General Theoretical Jurisprudence: Monograph]. Odessa : Feniks. [in Ukrainian]. Retrieved from <http://dspace.onua.edu.ua/handle/11300/3295>
6. Lynnyk, O. A. (2020). *Sudova pravotvorchist yak vazhlyva harantiia zakhystu prav liudyny* [Judicial Law-Making as an Important Guarantee of Human Rights Protection]. *Almanakh prava*, 11. [in Ukrainian]. Retrieved from http://almanahprava.org.ua/files/almanac-of-law.-volume-11-_2020_.pdf
7. Opryshko, V. F. (2002). *Pravo Yevropeiskoho Soiuzu. Zahalna chastyna* [European Union Law : General Part]. Kyiv : KNEU. [in Ukrainian].
8. Pavlyukovets, T. (2020). *Rol ta mistse rishen YeSPL v ukrainskii sudovii systemi* [The Role and Place of ECHR Judgments in the Ukrainian Judicial System]. *Yurydychna hazeta*, 22(728). [in Ukrainian]. Retrieved from <https://yur-gazeta.com/publications/practice/sudova-praktika/rol-ta-misce-rishen-espl-v-ukrayinskiy-sudoviy-sistemi.html>
9. Reznikova, V. V., & Shcherbina, V. S. (2019). *Shliakhy vdoskonalennia mekhanizmiv zabezpechennia yednosti sudovoi praktyky v suchasnykh realiiakh* [Ways to Improve Mechanisms for Ensuring Unity of Judicial Practice in Modern Realities]. *Yurydychna Ukraina*, 12. [in Ukrainian]. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/urykr_2019_12_12
10. European Court of Human Rights. (2009). *Case of Yuriy Mykolayovych Ivanov v. Ukraine, Application № 40450/04* [Sprava "Iurii Mykolaiovych Ivanov proty Ukrainy" vid 15.10.2009 № 40450/04.]. Retrieved from https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_479#Text
11. Fulei, T. I. (2015). *Zastosuvannia praktyky Yevropeiskoho sudu z prav liudyny pry zdiisnenni pravosuddia: Naukovo-metodychnyi posibnyk dlia suddiv. (2-he vyd. vypr., dopov.)*. [Application of the European Court of Human Rights practice in the administration of justice: Scientific-methodical manual for judges (2nd ed., rev. and exp.)]. Kyiv. [in Ukrainian]. Retrieved from <https://www.osce.org/files/f/documents/4/7/232716.pdf>
12. Chuvakova, H. M. (2017). *Deiaki aspekty pravovykh anomalii* [Some Aspects of Legal Anomalies]. *Lex Portus*, 3(5). [in Ukrainian]. Retrieved from <http://dspace.onua.edu.ua/handle/11300/8676>